

**Правда. Рочник V.
Частина I — Дещо о
способі життя муравлів**

Написав Иван Верхратський

Exported from Wikisource on 11/15/18

ДЕЩО О СПОСОБІ ЖИТЯ МУРАВЛІВ

и об тім, яку ролю відгравують они в загальній ладній природи.

(Написав *Иван Верхратський*.)

У звірят малих и непоказних завважаємо часто приміти, котрі нас наповняють найбільшим подивом Божої мудрости и всемогучости. Именно помічаючи спосіб життя комах, приходимо до того пізнання, що саме там, де би ми и не думали, на предметах буцім незначних и маловажних, показується потуга Вседержителя в плінаючій величности.

Яким то дряхлим и слабим сотворінем не видається нам муравель! Однакож, слідячи близше за способом єго життя, побачимо, що саме сі непоказні животинки живуть в численних товариствах, уладжених не согірше, як яка из потужних держав нашого часу. Єсть у них правлячі проводирі, послі-слідителі, інжинери, робітники, и готове військо, котре кожного вдіраючогося ворога хоробро відперає; словом одним: єсть у них все, що в добре удержаній державі має бути. Муравлі суть також добрими оконами. Справді не збирають они собі запасної живности на зиму— як хібно тверджено у старовину, ставляючи муравля за взоровір журливости и запопадливости хозяйської—ні! муравлі призбирують собі, чуючи непогоду довше тріваючу, лише на кілька днів припасу, а в наших краях проводять зиму в стані заковязлім, загребавшись трохи глибше в землю,— однакож держать собі постійно діїні корови. Корови? спитає де-хто, не довіряючи. Так єсть! Річ має ся так: На листю тополь, рож, на капусті и многих інших ростилах

живуть малісенькі комахки (звані мшицями), та обсідають їх так густо, що рослини ті видаються мов попелом обсипані. (Тому-то зовуть мшиці теж и по п е л и ц я м и). На-заді мають сі комахки дві трубочки, з котрих тече солодкий, ліпкий сок. Муравлі люблять той сок дуже. Тому то и видко часто, як по листю бігають квапно, злизуючи сок з трубочок мішиць текучий. Однакож не вдоволяються они тим. Дуже часто хватають сильними челюстями повільні мшиці, таскають до-дому и ховають їх у себе, та хіснують з них подібно, як газдині з коров.

Загалом ділиться обчество муравлів на самочки, самчики и безполі робітники (муравлі ніякого рода або так звані м у р а в л і і). Найбільші суть самочки. Они то подібно, як трохи менші від них самчики, дістають під-час споловання (Paarungszeit) ніжні крильця, котрими на кілька хвиль можуть в воздухи вознестися. Однакож вскорі тратять крила и спадають на землю. Самочки зносять від так малісенкі яечка в закапелках муравища, а дальше пропитане виклюваючоіся черви зоставляють робітникам. Робітників єсть найбільше, и они поносять найтяжші труди коло утримування держави. Самочки и самчики вільні від работ и представляють, так сказати, клясу правлячу. Робітники розділяють роботу між себе. Одні сторожать, другі будують нові ходи и комірки або направляють старі, інші зносять потрібний до того материял, інші знову виходять на розвідок за поживою и пр. Дивлячись на той глітний рух, який панує в муравищи, думав би хто з-разу, що не спроміжно тим звіряткам працювати доладно, що они десь собі в своїх роботах мусять перепинити, — а и саме муравище з-верхи

выглядає найчастійше безладною копицею, накиненою піском, листем, чатином и пр, — однакж, роздивившись точнійше, узриш на-відворот: кожде має свій певний, вимірний об'єм діланя, одно другому уступає бережно з дороги не заваджаючи, а коли иноді в квапливій поспішности стане одно против другого, так глядячись усиками, и спізнавши одно другого, смирно уступають собі— тай дальше до праці!

Примітна пильність и витревалість муравлів - робітників. Иноді кількадесять раз сховзуються з тягаром и скочуються долі, но те ім не мішає; вони не встрявають, доки аж не спрячуть предмет на місце призначене. Для молодого покоління суть також дуже журливими. Черви виклюнувшіся з яєць годують дуже старанно. Коли черви осягнуть приналежну великість, то обсновують ся звичайно тоненькою пряжею и переміняються в кукли або так звані подушки. Подушки тиі именують де куди хибно теж и „муравлиними яйцями“. Они суть звичайно білявої або жовтавої барви—здалеку похожі на пучняві зерна жита або пшениці. Кукли не ідять нічого, не потребують отже, щоб їх годувати; однакж и тепер не відступають їх годовники. Они виносять подушки на сонце, обертаючи їх то на один бік, то на другий, щоби добре з всіх сторон огрілися. Зближиться-ж до гнізда який неприятель, як не заворушиться все в муравиці! З якою ревностю не кидаються усі робітники уносити повірені ім подушки! В короткім часі численні подушки зникли, попрятані у середину будинку, а натомість виступає цілий рій воїнів, щоби укарати дерзького смілчака.

Муравлі живляться переважно солодкими соками з рослин або звірят. Овочей не тикають, хіба коли з них відшкіриться лупина и витікає сок, на котрий то всі муравлі дуже ласі. До муравища ведуть окремі дороги або шляхи, котрі нарочно промощують собі муравлі. Тими дорогами зносять они собі потрібні річи. На вислід роздобутку висилають робітники кількох з-поміж себе. Відкриють ті слідителі більшу кількість поживліня, то сейчас вертають до свого муравища и забирають з собою більше товаришів, при чім дуже добре уміють справлятися, хоть часом вибираються в місця досить оддалені. З того видно, що межи муравлями має бути певний рід, сказати б: мови, — а так можуть они порозуміватися взаімно.

Дивлячись на згодливе устроєне держав муравлиних, думав би хто, що межи ними панує лише любов и згода; однакж и межи ними ведеться иноді борба и то завзятуца борба о бит. Коли в якій стороні за дуже розмножаться муравлі и досить близько заложать муравища одні біля других, стає ім за тісно, а то тим більше, коли одними дорогами змушені за жиром виходити—и тоді то розчинають они справдешні битви. Примітно, що при тим муравлі не уживають ніколи хитрого підступу, не випадають з засідки зачаївшись, як многі инші комахи, но боряться чесно в отвертім поли, виступаючи густими рядами. Борючись кусаються челюстями (щипальцями), стають на-вшпиньки и стараються забризкати противника kwasною ідею, що находится в піхурци на кінци іх кадовба. Роди узброєні жалом проколюють ним ворогів. Справді зумляти приходится, з якою заїлостью, з яким завзятком они гризуться. Не-раз зчіпляться борці так сильно,

що не попускаються, навіть коли один з них на смерть загризений, и не-раз мож побачити, що до ніг муравлів побідно з борби вийшовших суть учіплені голови відорвані або й цілі трупи противників.

Часто нападають на одного кілька з иншого муравища на раз и забирають ёго в полон. Коли смеркнеться, уступають обі сторони и хороняться для перепочинку у свої муравища. З розсвітом же опять висипають и поновляють битву з тим більшим завзятем. Тиі борби трівають не-раз кілька тижнів. Замітити однакож годиться, що під час, як ведуть борбу, в муравищи не перестає робота, — и так коли одні повнять свою довжність на поли битви, другі идуть за поживою глядіти, заходяться околo добра молодого покоління, и пр.

Инших комах поборюють муравлі и загризають навіть значно більших від себе на смерть. Так напастує найменший из наших родів Муравель жовтий (*Formica flava*) поодиноких маєвих хруців досить часто и принуджає, численно іх окруживши, найчастійше до піддачі. Згадати тут годиться, що сила у тих малих и, як бачиться на перший погляд, слабих животин, розмірно дуже значна. При будованю своїх муравищ таскають муравлі не-раз кусники дерева, прутики и т. и. річи, котрі далеко більші и тяжші від них самих. В-прочім много надоложують муравлі своєю невтомимостю и проворностю, а також и своїм значним числом.

Хотя муравлі так завзято гонять многих комах, то преці дозволяють декотрим пробувати у своїх муравищах, а навіть дуже старанно ходять колo них. О мшицях и іх призначеню

для муравлів була вже в-горі бесіда. Окрім тих Полукрильців (Hemiptera) знаходяться часто межи муравлями ще і декотрі хрущі, іменно многі з Щипавковатих (Короткокрильців, Brachelytra), Скритки (Pselaphina), Огниця-Червениця (Pygochroa coccinea) і інші.

Жубелиці зносять яйця дуже часто у муравища. Одного разу запримітив я, як самочка Жубелиці-золотастої (Cetonia aurata, Goldkäfer) злинула у муравище Муравлів червоношніх (Formica rufa) і муравлі впустили її без всякої перепони. В якій іменно ціли плекають муравлі тих хрущів, доселі не звісно.

Муравища закладають муравлі в землі, під каменем в порохнавих деревах і т. и. предметах. Будівлю стосують після якості материялу. Так н. пр. коли земля тверда, то будують тоненькі стінки для комірок: коли же пухка і розсипна, то дають стінки о много грубші. — Не-раз внаджуються в людські хати, а відкривши солодощі або свіже м'ясо, приводять вскорі численних товаришів, і стаються через те неприємними гостями. Хотяй муравлі іноді своєю внадливістю і нам не-раз даються в-знаки, то однакож тоє не може ити і в порівнанє з тим, що діється в декотрих сторонах теплівщини. Там живуть муравмі громадами далеко численнішими, як у нас, і суть з причини своєї пажирливости правдивою гонобою тамошних жителів. Так звана Одвідниця Головата (Atta cephalotes — Grossköpfige Visitennameise), живуча в лісах Бразилії, відбуває в певній порі справдешні походи, не щадячи нічого на своїй путі, обнажаючи навіть дерева з листя. Втиснувшись

безчисленними тьмами в людські мешканя, принуджає она людей до втеків, виідаючи при тім все з'їдоме до цяти. Також Мурашка Жимоїдка (*Murmica omnivora*, Gefräßige Ameise), властиво жителька Єгипта, тепер однакож розпросторена и в Америці а новійшими часами и в Англії (в околиці Лондина), не много уступає під взглядом шкідности попередній.

По-части однакож винагороджають муравлі теплівщини зроблену шкоду. И так після оповідань [В. А. Гумбольдта](#) живуть жителі сторон над рікою Ріо-Негро через більшую часть року муравлями, котрих подусивши замішують мов тісто, и відтак проховують у воску до дальшого вжитку.

У нас суть муравлі переважно пожиточні, понеже вигубляють всяку шкідну хробачню, а також причиняються в певній мірі до удержання чистоти в воздуху, спрятаючи падаць менших животних. Також служать кукли (подушки) на поживліне для многих птиц співучих, и збирають їх в тій цілі; а и самих муравлів потребують до вироблюваня окремішного шпиритусу и до цілющих купелів.

Так видимо, що муравлі відгривають непослідню ролю в світі комашім, що и они причиняються на свій пай до удержання загального ладу в великім господарстві природи, и що для своїх приміт, для свого способу житя, заслугують справді на саму більшу з нашої сторони увагу.

Ця робота перебуває у [суспільному надбанні](#) у Сполучених Штатах та Україні.

- Робота перебуває у суспільному надбанні у Сполучених Штатах, тому що вона опублікована до 1 січня 1923 року.
- Термін дії авторських прав на цей твір в Україні закінчився до 1 січня 2001 року, коли почала діяти нова редакція [закону України про авторські й суміжні права](#), що збільшила термін дії копірайту з 50 до 70 років.
- Автор помер у 1919 році, тому ця робота є у суспільному надбанні у тих країнах, де авторське право діє на протязі *життя автора плюс 80 років чи менше*. Ця робота може бути у суспільному надбанні також у країнах з довшим терміном дії авторського права, якщо вони застосовують [правило коротшого терміну](#) для іноземних робіт.

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](http://wikisource.org)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](http://www.gnu.org/licenses/fdl.html)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

- Arxivist
- Madvin

1. [↑ http://wikisource.org](http://wikisource.org)
2. [↑ http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)

3. [↑ http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)
4. [↑ http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium](http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium)